

De rechts-radicalen traditie in het Vlaams-nationalisme

Louis VOS

In 1965 besloot de Brusselse historicus prof. J. Stengers zijn bijdrage over België in het welbekende boek *The European Right* van H. ROGGER en E. WEBER met de stelling: „The Right has not revived in Belgium since then” — d.i. de Tweede Wereldoorlog — „except in tiny and insignificant groups. The new form of Flemish nationalism which emerged after the war — in which some former members of the VNV, who were pardoned, take an active part — is now fully dedicated to democracy. The Right is no longer. The horrors of the 1940-1944 period have brought it down. They keep it down still”.¹ Vandaag, bijna dertig jaar later, is deze stelling volledig achterhaald. Niet alleen is er sprake van een groot electoraal succes van het rechts-radicalen Vlaams Blok, maar ook — zo blijkt uit een aantal recente publikaties — is er een aanwijsbare continuïteit met het collaborerende vlaams-nationalisme van tijdens de Tweede Wereldoorlog, en met de fascistische oriëntering van het VNV in de jaren dertig. De „kleine en onbetekende groepjes” zijn er in geslaagd hun isolement te doorbreken, en waren niet zo onbetekend als lang gedacht. In deze bijdrage willen we enkele van deze publikaties bespreken en stilstaan bij de nieuwe bevindingen die erin naar voren komen.

1. Fascisme en Vlaams-nationalisme vóór en tijdens de oorlog

Lange tijd werd over het politiek vlaams-nationalisme van de jaren dertig en over zijn erop volgende collaboratie geschreven op een vergoelijkende toon. Ook door wetenschappelijke historici. Zo stelde b.v. A.W. WILLEMSSEN het in de *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* (1973) zò voor, alsof het VNV ondanks „fascistische en nationaal-socialistische sympathieën bij een aantal aanhangers, van wie sommigen een belangrijke positie in de beweging innamen... als geheel in 1939 nog overwegend een gematigd democratische partij genoemd kan worden”. En: „al waren er enkelingen, ook in het Vlaams-nationalisme, die terstond na de capitulatie van het leger het nationaal-socialisme blindelings aanvaard hebben... de meerderheid van de Vlaams-nationalisten die in de col-

1. Jean STENGERS, „Belgium”, in: Hans ROGGER & Eugen WEBER, *The European Right. A Historical Profile*, San Francisco (Berkeley UP) 1965, p. 128-167. Citaat op p. 166.

laboratie terecht zijn gekomen, heeft lang gearzeld, veelal langer dan andere Belgische politici die met de bezetter wilden samenwerken".²

Nieuw onderzoek laat van dat beeld niet veel heel. In werkelijkheid is vanaf de jaren twintig al, ten gevolge van enerzijds de activistische propaganda die anti-belgicisme als kernstuk van het vlaams-nationalisme naar voren wist te schuiven, en anderzijds een in katholieke kring — vooral in West-Vlaanderen — gunstige voedingsbodem van Vlaams-katholiek traditionalisme, het drijven in nieuwe oriëntatie begonnen. In een hele reeks artikels die hij in de voorbije tien jaar — voor het merendeel in dit tijdschrift — publiceerde, heeft de Leuvense historicus Luc VANDEWEYER aangetoond hoe er in radicaal Dietse kringen rond het weekblad *Vlaanderen* (1922-1934) al van meet af aan grote hoop bestond op een Duitse revanche-oorlog, en de collaboratie systematisch werd voorbereid. Daarbij werd ijverig steun verleend door oud-activisten en Duitsers — ook financieel — en werd de ideologische inhoud van het vlaams-nationalisme bijgestuurd in anti-Belgische, pro-Duitse en anti-democratische richting.³

In vroegere publikaties werd de invloed van die extreem-rechtse stroming en van de extreme groepjes rond de weekbladen *Vlaanderen* en *Jong Dietschland*

2. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt (Lannoo) 1973, dl. 1, p. 35-36. In hetzelfde werk (dl. 1, p. 817-818) onderstreept Dom. Amandus Dumon in zijn biografie van René Lagrou, medestichter van de SS-Vlaanderen, dat diens arrestatie door de Belgische regering in 1940 en zijn deportatie naar Frankrijk een „beslissende invloed op zijn verdere ontwikkeling had”; volgens Luc Vandeweyer die dit signaleert in zijn vorig jaar in dit tijdschrift verschenen artikel over René Lagrou kadert dit „in het in de flamingantische geschiedschrijving gebruikelijke pogen om de schuld van de collaboratie op rekening van de Belgische staat en regering te schuiven in plaats van — zoals in het geval Lagrou — op een al jaren voorbereide weloverwogen en idologisch gemotiveerde keuze vanwege de Vlaams-nationalisten”. Luc VANDEWEYER, „René Lagrou en het Katholiek Vlaams-nationalisme in Antwerpen”, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 51 (1992) 3, p. 163-183, citaat p. 181.

3. Luc VANDEWEYER, „De hoop op een Duitse revanche-oorlog. De voorbereiding van de collaboratie door de Vlaams-nationalisten rond het weekblad *Vlaanderen* (1922-1934)”, in: *Cabiers-Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, nr. 12, mei 1989, p. 207-228. Citaat op p. 228. Voor dit artikel en voor andere kon Vandeweyer steunen op het omvangrijke en door hem grondig bestudeerde archief van Robrecht de Smet in het AMVC te Antwerpen. In *Wetenschappelijke Tijdingen* publiceerde Vandeweyer over „Robrecht de Smet en het Vlaamse Front 1918-1920”: 43 (1984) 3, p. 173-185; „De eerste barsten in het Vlaamse Front”: 44 (1985) 2, p. 78-94; „Machtsstrijd in het Vlaamse Front. Het afsterven van *Ons Vaderland*, de geboorte van *Vlaanderen*”: 44 (1985) 4, p. 206-224; „Redactie-geschiedenis van het weekblad *Vlaanderen*. (1925-1934)”: 45 (1986) 2, p. 65-83; „De Jong Nederlandsche Gemeenschap”: 48 (1989) 1, p. 43-56; „Boudewijn Maes als Vlaams-nationalistisch politicus in het arrondissement Gent-Eeklo. 1918-1933”: 49 (1990) 4, p. 230-245; „Kolenverdeling voor Vlaanderen en de financiering van het activisme”: 50 (1991) 1, p. 7-27; „Het katholiek Vlaams-nationalisme in Antwerpen naast het Vlaamse Front 1925-1931”: 50 (1991) 1, p. 193-197 en 51 (1992) 1, p. 1-16; „René Lagrou en het Katholiek Vlaams-nationalisme in Antwerpen”: 51 (1992) 3, p. 163-183.

(1927-1934) ook altijd geminimaliseerd. Ten onrechte. „Ook al hadden die groepjes tijdens het interbellum numeriek weinig aanhang — zo schreef ik in mijn bijdrage tot het pas verschenen boek *Herfsttij van de 20ste eeuw* — hun impact op de bredere Vlaamse Beweging was erg groot. Dat was het gevolg van de bakenfunctie die ze vervulden. Door hun imago van idealistische toewijding en compromisloze beginselvastheid „werden enerzijds hun radicale ideologische blauwdrukken referentiepunten voor grotere formaties en kregen anderzijds hun kritieken en verwijten van halfheid aan het adres van gematigde flaminganten veel weerklank. Precies de meest geëngageerde en toegewijde militanten waren geneigd de commentaren van bv. de weekbladen *Vlaanderen* en *Jong Duitsland* of later de publikaties van het Verdinaso of de Volkspartij te stroming erg au serieux te nemen”.⁴

Het is daarbij niet toevallig dat precies in het zich sterk naar *Vlaanderen* oriënterende Vlaamse studentenmilieu al van onmiddellijk na de oorlog radicale studentengeneraties werden gevormd die vanaf het einde van de jaren twintig het vlaams-nationalisme in fascistische richting hebben doen evolueren. Dat dit kon gebeuren hing samen met het vanaf ca. 1923 in die kringen verloren vertrouwen in de strategie van de taalwetten en een groeiend misprijzen tegenover het Belgische parlement, „dat gemakkelijk omsloeg naar een verwerping van het parlementarisme tout-court. Historisch werkte het verwerpen van de liberale Belgische staat als wegbereider voor een oriëntering naar een nieuwe (volkse) orde”.⁵ De harde kern van de opeenvolgende studentengeneraties fungeerde als geluidsversterker voor opvattingen en denkbeelden van figuren waarnaar ze opkeek. Verschaeve met zijn uiteindelijk nationaal-socialistische oriëntering zoals die ook weer blijkt uit de zopas gepubliceerde „integrale” oorlogsgedenkschriften, was er een van⁶, maar ook zijn vroegere vriend Robrecht de Smet⁷, of Joris van Severen na de stichting van het Verdinaso⁸, en enkele minder bekende nationalistische priesters die we in ons boek over de geschiedenis van *De Vlaamse Vlagge* ten tonele hebben gevoerd, zoals Leo Dumoulin, Karel van der Espt en Odiel Spruytte.⁹

4. Louis VOS, „De politieke kleur van jonge generaties”, in: *Herfsttij van de 20ste eeuw. Extreem-rechts in Vlaanderen. 1920-1990*, Leuven (Kritak) 1992, p. 15-46, citaat p. 41 en 42.

5. Louis VOS, o.c., p. 42.

6. Romain VANLANDSCHOOT, Wim MEYERS en Renaat DE DEDEYGERE, *Oorlogsgedenkschriften Cyriel Verschaeve. 1944-1946. Verschaeviana. Jaarboek 1988-89*, Brugge, 1990, 527 p.

7. De grote invloed van Robrecht de Smet in studentenkringen lijkt o.m. uit zijn impact op de Dietse studentenbeweging; zie o.m. Louis VOS „De Dietse Studentenbeweging. 1919-1940”, in: *Acta. Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945. Brussel 10-12/12/1980*, Gent, 1982, p. 451-493.

8. Zie o.m. de „desertie” van de Dinaso-gezinde studenten uit de AKVS-leiding toen de poging om wat nog van het AKVS restte in te lijven bij het Verdinaso mislukt was. Louis VOS, *Bloei en Ondergang van het AKVS*, Leuven (Davidsfonds) 1982, dl. 2, p. 257-258.

9. Louis & Lieve VOS-GEVERS, *Dat volk moet herleven. Het studententijdschrift De Vlaamse Vlagge. 1875-1933*, Leuven (Davidsfonds) 1976, 319 p.

De impact van deze laatste figuur op de ideologische oriëntering van het vlaams-nationalisme is belangrijker dan totnogtoe werd aangenomen, zo leren we uit de degelijke biografie die de Kortrijkse historicus Pieter-Jan VERSTRAETE onlangs aan hem wijdde. Odiel Spruytte blijkt immers achter de schermen de grote ideoloog te zijn geweest van een radicaal vlaams-nationalisme, door het traditionalistisch katholicisme, het antibelgicisme en het ideaal van een nieuwe volkse orde tot één maatschappelijke blauwdruk te versmelten. Hij heeft bovendien, o.m. via persoonlijke vriendschapsbanden met Staf de Clercq, een sterke stempel gedrukt op de fascistische oriëntering van diens partij.¹⁰

Dat die oriëntering geen toeval was, en dat ze al bestond lang voor de oorlog werd door de Gentse historicus Bruno DE WEVER al duidelijk gemaakt in zijn in 1989 verschenen politieke biografie van Staf de Clercq. De Clercq bleek zeer snel te zijn geëvolueerd van een ideologisch eerder kleurloze flamingant met vooral capaciteiten als organisator, naar een autoritaire leider met een uitgesproken anti-democratische nieuwe orde-overtuiging die systematisch van in de jaren dertig de collaboratie voorbereidde.¹¹ In 1991 formuleerde De Wever het nog sterker: „De binnenlandse politieke koers van het VNV (in de jaren voor 1940) was de directe oorzaak van de collaboratie van deze partij tijdens de Tweede Wereldoorlog... Het politiek doel kon slechts worden bereikt door het verwerven van de absolute macht. De militanten van het VNV werden doordeesemd van een politiek discours dat een spoedige machtsovername in het vooruitzicht stelde. Het baart dan ook geen verwondering dat zij met volle overtuiging tijdens de bezetting massaal bereid gevonden werden lokale machtsposities te bekleden”, terwijl de partij tegelijk „een groot aantal mensen had gekatapulteerd op de hoogste posten van het land”.¹²

Op een door het Centrum voor de Studie van de Tweede Wereldoorlog georganiseerde studiedag te Brussel op 21 februari 1992, waarvan de acta intussen zijn verschenen met als titel *Herfsttij van de 20ste eeuw*, expliciteerde De Wever verder de positie van het politieke vlaams-nationalisme tussen democratie en fascisme. „De stichting van het VNV heeft” — voor het vlaams-nationalisme — „de bakens definitief ten gunste van het fascisme verzet”. Een vergelijking van de stichtingsacte van het VNV met de typologie van het fascisme zoals ontwikkeld door de historicus Stanley PAYNE brengt DE WEVER tot de conclusie dat ze „potentieel fascistisch te noemen is”, terwijl het

10. Pieter Jan VERSTRAETE, *Een priesterleven in dienst van het Vlaams nationalisme*, Antwerpen (De Nederlanden) 1990, 382 p.

11. Bruno DE WEVER, *Staf De Clercq*, Brussel (Grammens) 1989, 237 p.

12. Bruno DE WEVER, „Rechts extremisme als ideologische achtergrond van de collaboratie van het Vlaamsch Nationaal Verbond tijdens de Tweede Wereldoorlog”, in: H. DE SCHAMPHELEIRE en Y. THANASSEKOS (eds.), *Extreem-rechts in West-Europa*, Brussel (VUBpress) 1991, p. 161-166; citaat p. 166.

VNV „in zijn reële ontwikkeling tussen 1933 en 1945 zijn fascistische grondslagen verder heeft ontwikkeld”.¹³

Dat deze fascistische oriëntering in 1933 levensvatbaar was is volgens de auteur enerzijds het gevolg van een al voordien in het politieke vlaams-nationalisme aanwezige anti-democratische oriëntering en anderzijds van de sociale gevolgen van de economische crisis „die een fascistisch Vlaams-nationalisme groeikan- sen gaven”. Het was overigens pas „tijdens de bezetting dat het VNV zijn ware gelaat toonde” als een totalitaire, racistische, imperialistische en milita- ristische beweging, strak geleid door leider De Clercq, maar evenzeer door zijn opvolger H.J. Elias.¹⁴ Een verdere adstructie van deze stellingen mogen we verwachten in het ter perse zijnde proefschrift van Bruno De Wever over het VNV. Na de promotie verklaarde hij in een interview met Gaston Durnez dat „de houding van het VNV niet zomaar een inspelen was op oorlogsgebeurte- nissen” maar „het normaal vervolg op de vooroorlogse politiek van dit Ver- bond”, dat daarvoor Staf de Clercq „de grote verantwoordelijke” was, dat „zijn verbond van bij de stichting de facto een fascistische beweging (was), waarin bepaalde democraten, of liever gematigden, machteloos meespeelden”, en dat „zijn opvolger Hendrik Elias zijn politiek voortzette”.¹⁵

Dat tot het fascistische ideeëngoed van het politieke vlaams-nationalisme ook het antisemitisme behoorde, werd onthuld door de Leuvense historicus Lieven SAERENS, die dit trouwens uitdrukkelijk in de context heeft geplaatst van an- tijoodse oprispingen in heel katholiek Vlaanderen.¹⁶ Een globale bespreking van de houding die de verschillende strekkingen in het vlaams-nationalisme te- genover de joden aannamen publiceerde hij in 1991.¹⁷ Hij signaleerde dat het religieuze anti-judaïsme en de economische en socio-politieke bezwaren tegen de joden de twee aanknopingspunten vormden voor een ook in bredere kring bestaand antisemitisme. Hij constateerde dat in de vlaams-nationale publikaties in de loop van de jaren dertig de tegenstelling volk(s) en volksvreemd sterker naar voren kwam, waarbij de term „vreemdeling” aanvankelijk staat voor Wa- len, Fransen en franskiljons, maar later — vanaf einde 1933 — uitsluitend voor de joden. Die evolutie was al voorbereid door een geleidelijk sterker wordende antijoodse opstelling in het weekblad *Vlaanderen*.

13. Bruno DE WEVER, „Het Vlaams-nationalisme tussen democratie en fascisme”, in: *Herfst- tij...*, p. 47-63.

14. Bruno DE WEVER, *o.c.*, p. 59.

15. Gaston DURNEZ, „Vlaams-nationalistische kollaboratie was geen tactiek”, in: *De Stan- daard*, 20-21 juni 1992, p. 11.

16. Lieven SAERENS, *Katholiek Vlaanderen en de joden. 1933-1940. 50 jaar Kristallnacht. Ca- talogus bij de gelijknamige tentoonstelling Leuven, 14 december 1988-28 januari 1989*, Leuven (Kadoc) 1989, 16 p. Zie ook: Lieven SAERENS, „De Belgische publieke opinie tegenover de joden (1933-1940)”, in: *Spiegel Historiaal*, mei 1986, p. 245-251.

17. Lieven SAERENS, „De houding van het Vlaams-nationalisme tegenover de joden tijdens de jaren dertig”, in: H. DE SCHAMPHELEIRE en Y THANASSEKOS, *Extreem-rechts...*, p. 255-280.

Ook de antisemitische opstelling van het Verdinaso speelde hierin een rol, zoals SAERENS in 1987 al in dit tijdschrift had uiteengezet.¹⁸ Anders dan in de tot-dantoe beschikbare literatuur werd beschreven — inclusief in het omstreeks die tijd verschenen boek van Jan CREVE — toonde hij aan dat een uit het Duitse nationaal-socialisme overgenomen racistisch antisemitisme een kernstuk vormde in de Verdinaso-ideologie, zodat deze formatie zelfs „het type-voorbeeld” werd „van hoe een extreem nationalisme tot racisme leidt”. De derde stroming in het politieke vlaams-nationalisme die zich na de nieuwe marsrichting in 1934 losmaakte van het Verdinaso maar ook autonoom bleef tegenover het VNV, was de volksdietsse strekking die gedragen werd door Wies Moens met zijn tijdschrift *Dietbrand* en de kring rond het Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond dat later Dietsch Jeugdverbond werd. Ook zij hanteerde een definitie van „volksvreemden” die naast de Walen de joden omvatte. Saerens onderstreepte de invloed van het nationaal-socialisme in deze oriëntering via de toename van Duits-Vlaamse contacten, en wijst op de medeverantwoordelijkheid van het collaborerende VNV in de jodenvervolgving en -deportatie tijdens de oorlog.¹⁹

2. In de marge actief: „zwart” vlaams-nationalisme tot 1978

De ineenstorting van het met het Duitse regime collaborerende vlaams-nationalisme, en de repressie, bestraffing en epuratie gericht tegen de „zwarten” hadden niet tot gevolg dat deze bevolkingsgroep moreel ontwapende en evenmin dat de fascistische traditie voortaan uit het vlaams-nationalisme verdween. Eerder het omgekeerde was het geval. Een groot deel van de in hoofdzaak katholiek-georiënteerde Vlaamse Beweging veroordeelde immers wel de collaboratie met de Duitsers, maar bleef zich solidair voelen met personen die het collaboratiepad hadden bewandeld. De hevigheid waarmee de niet-katholieke kranten en partijen zich engageerden in een vervolging van katholieke flaminganten wekte de indruk dat er een bewust offensief tegen het Vlaams-katholieke idealisme was begonnen, die de katholiek-Vlaamse solidariteit versterkte. Dat vergemakkelijkte de reïntegratie van de „zwarte” flaminganten in de opnieuw tot leven komende Vlaamse Beweging.²⁰

18. Lieven SAERENS, „Het Verdinaso en de Joden (1931-1940)” in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 46 (1987) 3, p. 155-180 en 46 (1987) 4, p. 241-254. Jan CREVE, *Recht en trouw. De geschiedenis van het Verdinaso en zijn militieën*, Antwerpen (Soethoudt & C°) 1987, 138 p.

19. Lieven SAERENS, „De houding van het Vlaams-nationalisme...”, in: *Extreem-rechts...*, p. 268 e.v., en epiloog vanaf p. 278.

20. Zie vooral Lode WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds. Deel 3: in en rond Wereldoorlog II*, Leuven (Davidsfonds) 1989, p. 243 e.v. en Lode WILS, *Van Clovis tot Happart. De Lange weg van de naties in de Lage Landen*, Leuven (Garant) 1992, p. 229 e.v.

Over de beeldvorming van collaboratie en repressie bij de na-oorlogse vlaams-nationalisten verscheen ook een bijdrage in *Herfsttij van de 20ste eeuw*. De historicus Frank SEBRECHTS, verbonden aan het Archief en Documentatiecentrum van het Vlaams-nationalisme in Antwerpen, komt erin tot de conclusie dat het beeld van idealistische en wegens hun vlaamsgezindheid „getroffen” slachtoffers van de repressie, de „underdog-mythe” van Vlaanderen en de Vlamingen in het Belgische bestel heeft versterkt, en bij de vlaams-nationalisten het wantrouwen tegenover België en de „politiekers” heeft gevoed.²¹ Dat beeld bleef niet beperkt tot de politieke Vlaams-nationalisten, maar verspreidde zich van meet af aan ook daarbuiten: eerst in Vlaams-katholieke kring — *De Standaard* weigerde bv. de veroordelingen van pater Callewaert, van Hendrik Borginon en van „vele anderen” als terecht te erkennen²² —, later in het Vlaamse collectieve geheugen zonder meer.

Vandaag wordt niet het Duitse optreden, met zijn jodenvervolging, verplichte tewerkstelling in Duitsland en repressie van democraten in het gewone Vlaamse spraakgebruik aangeduid met de term „repressie”, maar de bestraffing van de collaboratie door de Belgische autoriteiten na de oorlog. Niet de verzetsmensen hebben nu bij vele Vlamingen een heldenaureool, maar de Oostfronters, terwijl voor de „patriotard-weerstanders van het elfde uur” enkel spot overblijft. En via deze beeldvorming sijpelde ook onderhuids antibelgicisme binnen, verminderde de loyaleiteit tegenover „de staat” en werden de geesten rijp voor federalisme, confederalisme of separatisme als na te streven einddoel. Vooral het weekblad *'t Pallieterke* heeft in dit proces een grote rol gespeeld, maar natuurlijk ook allerlei vlaams-nationalistische verenigingen die al onmiddellijk na de oorlog eerst in besloten kring, maar allengs meer openlijk voor het eigen (oorlogs-)gelijk uitkwamen.²³

Een eerste inventaris van de extreem-rechtse vlaams-nationalistische groeperingen, verenigingen en tijdschriften gaf Etienne VERHOEYEN al bijna twintig jaar geleden in *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, en hij hernam het in een verkorte vorm in zijn boek *De kreeft met de zwarte scharen* van 1981.²⁴ Volgens hetzelfde stramien verrichtte de toenmalige Leuvense student-politicologie

21. Frank SEBRECHTS, „Beeldvorming over collaboratie en repressie bij de na-oorlogse Vlaams-nationalisten”, in: *Herfsttij...*, p. 65-82.

22. Lode WILS, *Van Clovis...*, p. 252, die steunt op Gaston DURNEZ, *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant. 1914-1948.*, Tielt (Lannoo) 1985, p. 540.

23. Marc VANVAECK, *'t Pallieterke van Bruno de Winter. 1945-1955.*, Antwerpen (De Nederlanden) 1987.

24. Etienne VERHOEYEN, „L'extrême droite en Belgique”, in: *Courrier Hebdomadaire du Crisp*, 1974, nrs. 642-643; 1975, nrs. 675-676; 1976, nrs. 715-716. E. VERHOEYEN en F. UYTTERHAEGEN, *De kreeft met de zwarte scharen. 50 jaar rechts en extreem-rechts in België*, Gent (Marsreelfonds) 1981, 174 p.

Peter VERLINDEN op het einde van de jaren zeventig nieuw onderzoek, niet enkel door kritische lectuur van publikaties van de extreem-rechtse vlaams-nationalistische groepen, maar ook door het inwinnen van vertrouwelijke mondelinge informatie bij vooraanstaande figuren in dit gezelschap. De resultaten van zijn licentiaatsverhandeling verwerkte hij tot een publikatie in *Res Publica* (1981) en in bijgewerkte — maar helaas ook nogal beknopte — versie in de bundel *Extreem-rechts in Westeuropese Context* (1991). Hij vermeldde Broederband, Sint-Maartensfonds en Hertog Jan van Brabant, De Schakel, het Vlaams-Nationaal Jeugdverbond en de Nationalistische Studentenvereniging, Were Di, Voorpost, de Vlaamse Militantenorde, het Pater Braunsfonds, 't *Pal-lieterke*, het Vlaams Blok e.a..²⁵

Deze verenigingen vormden het structureel kader, het communicatienetwerk, waarbinnen de rechts-radicalen antibelgische traditie in het Vlaams nationalisme na de oorlog opnieuw tot bloei kon komen, en van waaruit die traditie de bredere publieke opinie in Vlaanderen kon beroeren. Dat de vooroorlogse fascistoïde — soms nationaal-socialistische-maatschappijvisie er inderdaad bleef leven, weten we door enkele studies die dieper op de werking en evolutie van enkele verenigingen ingaan. Zo verscheen er in 1992 een documentair interessante monografie over Broederband, geschreven door Frans VAN CAMPENHOUT, die voor de lezers van dit tijdschrift geen onbekende is.²⁶ Kritische kanttekeningen of persoonlijke interpretaties zijn er in het boek niet te vinden, maar de informatie lijkt betrouwbaar en objectief, d.w.z. dat de auteur, in een vlotte stijl, nauw aansluit bij zijn bronnen (archivalia, publikaties en gesprekken). Men kan er goed in volgen hoe Broederband evolueerde van een vriendenkring van getroffen en in de beginjaren zestig tot een politieke drukkingsgroep die het vlaams-nationalisme in rechts-radicalen zin wil bijsturen.

Van Campenhout vertelt hoe al op het einde van de jaren veertig de eerste initiatieven werden genomen om „slachtoffers van de repressie” door het stichten van steunfondsen te helpen, en via initiatieven als bedevaarten, herdenkingsmissen en huldebijeenkomsten samen te brengen. We krijgen ook een overzicht van bepaalde „stamcafés” waar „zwarten” elkaar troffen. Om de contacten een zekere regelmaat te geven werd in oktober 1961 in Antwerpen door Jef van Dingenen „Onze Vriendenkring” opgericht, terwijl in datzelfde jaar in de Denderstreek op initiatief van Arthur de Troyer een vereniging

25. Peter VERLINDEN „Morfologie van de Vlaams-nationale uiterst-rechtse groeperingen”, in: *Res Publica*, 1981, nr. 2-3, p. 373-407; Peter VERLINDEN, „Morfologie van extreem rechts binnen het Vlaams-nationalisme”, in: H. DE SCHAMPHELEIRE en Y. THANASSEKOS, *Extreem-rechts...*, p. 235-245.

26. In dit tijdschrift publiceerde Frans VAN CAMPENHOUT: „De uitsluiting van L. du Castillon uit de Vlaamsch-Christene Volkspartij”, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 42 (1983) 1, p. 19-30.

„Onze Familiefeesten” vorm kreeg. Een fusie van beide verenigingen leidde in 1964 tot het ontstaan van Broederband met als motto: „Broederband is onze leuze, amnestie ons doel”.²⁷ De vereniging bleef een losse federatie van autonome afdelingen in Antwerpen, Aalst, Gent, Oudenaarde, Leuven, West-Vlaanderen en Brussel, met als voornaamste bindmiddel vanaf 1965 het maandblad *Broederband*. De vereniging probeerde ook contacten te leggen met naar het buitenland gevluchte oud-collaborateurs in Argentinië, Spanje en Ierland, en organiseerde tot 1973 bedevaarten naar het graf van Verschaeve In Oostenrijk.

Dat het niet enkel ging om het samenbrengen van oude vrienden is intussen duidelijk geworden. Na de koningskwestie en de schoolstrijd kwam „de Vlaamse kwestie” opnieuw op het voorplan. De nieuwe vlaams-nationalistische partij Volksunie kende haar doorbraak in de jaren zestig. Ze was aanvankelijk in sterke mate een anti-repressiepartij. Uit de (niet gepubliceerde) licentiaatsverhandeling van Frank ILSBROUX over het ontstaan van de Volksunie in Limburg bleek dat nog in 1961 bijna de helft van de militanten die toetraden uit collaboratiefamilies kwamen.²⁸ Voor de oud-collaborateurs leek het tijd — zoals stichter Jef van Dingenen het zei — om „zich weer vrij en vrank als Vlaams-nationalist naar buiten te tonen, zonder zich te schamen over zijn verleden en zonder het te verloochenen”. Broederband wilde daarom „de continuïteit in de Vlaamse strijd herstellen om zo het verleden op een efficiënte wijze in dienst te stellen van de toekomst”.²⁹

In het maandblad verdedigden Van Dingenen en anderen de collaboratie — inclusief de militaire die werd voorgesteld als een „strijd voor Vlaanderen” — en pleitten hij en anderen voortdurend voor amnestie. In theorie „deed Broederband niet aan politiek”. In werkelijkheid streefde de vereniging ernaar het na-oorlogse politieke vlaams-nationalisme zover mogelijk naar rechts te doen opschuiven, en kante ze zich sterk tegen wat genoemd werd „linkse infiltratie” in de Volksunie toen deze partij in de jaren zestig, onder impuls van figuren als Hugo Schiltz en Nelly Maes een meer links-liberaal — D’66-achtig — profiel kreeg.³⁰

Tegelijk bleef Broederband — zo meldt Van Campenhout — werken aan een vlaams-nationaal eenheidsfront. Maar wat dat precies inhield vertelt hij er niet bij. Lode Wils vermoedt dat dit betekende „dat de DeVlag- en SS-leden,

27. Frans VAN CAMPENHOUT, *Broederband is mijn naam. Van vriendenkring tot broederband. 1961-1991*, Gent (Perspectief Uitgaven) 1992, 126.

28. Frank ILSBROUX, *De Volksunie in Limburg (1954-1971). Een bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek in Limburg*, Niet gepubl. lic. verh. dept. gesch. KU Leuven, 1992, 234 p. (promotor: L. Vos).

29. Frans VAN CAMPENHOUT, *Broederband...*, p. 21.

30. Frans VAN CAMPENHOUT, *Broederband...*, p. 82.

die in 1943-44 door het VNV als 'volksverraders' bestreden werden omdat ze de inlijving bij het *Reich* voorstonden, gerehabiliteerd werden als 'vervolgden om hun vlaamsgezindheid'". De notoire nazi en virulente antisemiet Ward Hermans, medestichter van de Algemene SS-Vlaanderen, dichtte het lied van Broederband: „Wij hebben... om Vlaanderland gestreden”.³¹ Waarschijnlijk was dat inderdaad „de eenheid” die bedoeld werd. Zoals na de aanvaarding van het Egmontpact door de Volksunie „eenheid” wellicht inhield dat Broederband deze partij aanspoorde haar standpunt aan te passen aan dat van het Vlaams Blok, en niet omgekeerd. Vandaar dat de verkiezingsnederlaag van de VU op 24 november 1991 volgens *Broederband* niet hoefde te worden betreurd, „want het Vlaams Blok maakte ruimschoots goed wat de VU verloren had”.³²

Terwijl Broederband een tamelijk brede vereniging was, theoretisch maar niet de facto a-politiek, die rechtvaardiging van alle collaboratie als uitgangspunt koos, en steun aan de rechtse krachten in het vlaams-nationale kamp tot richtsnoer, kwamen er ook ideologisch meer geprofileerde verenigingen tot stand van specifieke groepen in de collaboratie. Eén ervan was de vereniging van Oud-Oostfrontstrijders en andere geüniformeerde wapendragers, het Sint-Maartensfonds. Over de ideologische sfeer daarin en in de er tijdelijk van losgescheurde Brabantse afdeling Hertog Jan van Brabant, zijn we geïnformeerd door het onderzoek van de Nederlandse historicus Fred GOEDBLOED, wetenschappelijk medewerker aan de Stichting Historische Racisme Studies in Leiden, waarvan de resultaten zopas in het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* verschenen.³³

Het belang van dergelijke verenigingen voor de doorwerking van de fascistoïde traditie is duidelijk. Zoals Goedbloed het stelt: „Voor een nationaal-socialistische oud-Oostfrontersorganisatie is het Vlaams-nationalisme een aantrekkelijk alternatief om politiek actief te kunnen zijn. Door biologisch racistische uitlatingen, bloed en bodem-ideologieën en antisemitische opmerkingen te combineren met een zeer steil Vlaams-nationalisme, wordt de kans op sympathisanten in de extreme vleugel van de Vlaamse beweging groter. Op die manier kan het nationaal-socialistische ideeëngoed bewaard en doorgegeven worden zonder dat de organisatie spitsroeden hoeft te lopen”.³⁴

Goedbloed hanteert twee gebeurtenissen als aanknopingspunt voor het expliciteren van zowel de vlaams-nationalistische als de nationaal-socialistische component in de ideologische opstelling van de vereniging: de ondertekening door

31. Lode WILS, *Van Clovis...*, p. 288.

32. Frans VAN CAMPENHOUT, *Broederband...*, p. 85.

33. Fred GOEDBLOED, „De dilemma's van de georganiseerde Vlaamse oud-oostfrontstrijders. Een analyse van het antisemitisme en Vlaams-nationalisme in *Berkenkruis* en *Periodiek Contact*”, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXII, 1991, 3-4, p. 395-450.

34. Fred GOEDBLOED, *o.c.*, p. 407.

de Volksunie van het Egmontpact in 1977 en de uitzending van de serie „Holocaust” door BRT-televisie in het najaar van 1978. Hij onderzocht systematisch het verenigingstijdschrift *Berkenkruis* en ook het door de Hertog Jan uitgegeven *Periodiek Contact*. Hoewel zijn artikel wat te weinig synthetisch is en structureel niet altijd even helder, heeft het toch de niet geringe verdienste de lezer te laten kennismaken met de standpunten die vandaag in oud-Oostfronterskring worden verdedigd, en te verduidelijken waar — principieel — precies de verschillen liggen tussen diverse strekkingen.

We leren er uit dat er bij de oud-Oostfronters twee tegengestelde strategieën tegenover mekaar staan: van hen die proberen de nationaal-socialistische oriëntering van tijdens de oorlog op het achterplan te laten, en de oud-Oostfronter voor te stellen als „een idealist die zich gemeld had om Vlaanderen een nieuwe toekomst te bezorgen die vrij zou zijn van het communisme”. Vooral Jef Desseyn en Jan Pieter Vincx (auteur van het meerdelige *Vlaanderen in uniform*) verdedigden dat standpunt en waren voorstanders van een openstellen van het Sint-Maartensfonds voor alle „geüniformeerde wapendragers”, ook voor wie niet tot de Waffen-SS behoorde. In hun ogen moesten de oud-Oostfronters zich elk naar eigen overtuiging engageren „in één actieve pluriforme beweging van incivieken”, zonder dat zij een eigen nationaal-socialistisch maatschappijbeeld zouden propageren. Antisemitisme was voor hen voorbijgestreefd en zelfs moeilijk verzoenbaar met de Vlaamse Beweging. In de discussie rond het Egmontpact verdedigden sommigen van hen de Volksunie met als argument „dat wij staatsverantwoordelijkheid durven en moeten opnemen” en niet „straatmarcheerders en protestborddragers” moeten blijven. Als historische legitimering gold: „Waarom dacht u, kollaboreerden Staf de Clercq, Dr. Elias, Dr. J. van de Wiele? Om de macht!”.³⁵

Daartegenover stonden de aanhangers van een meer extreme groep, met als belangrijkste ideologen Frans Vierendeels, Bert Hendrickx en Jef François, die zich in 1980 afscheurden om de Hertog Jan te vormen. In hun ideologische opstelling bleven zowel de verwerping van de Belgische staatsstructuur — met het parlementarisme — maar ook en vooral het nationaal-socialistische ideeëngoed de kernelementen. Vanuit het antibelgicisme verwierpen zij het Egmontpact, dat immers België liet voortbestaan, en vanuit hun nationaal-socialisme was voor hen „een rehabilitatie van de Oostfrontinzet zonder een herwaardering van het nationaal-socialisme” onacceptabel. De rassenleer liet hun toe „de oeroude Germaanse oorsprong van het Vlaamse volk” terug te vinden en de „ware vijanden” ervan — op de eerste plaats de joden en daarna de vreemdelingen — te ontmaskeren. In de publikaties van deze radicalen kon het antisemitisme gaan van scheldproza over de ontkenning van de holocaust in het spoor van de zgn. revisionistische „geschiedschrijving” tot de stelling dat de

35. Fred GOEDBLOED, o.c., p. 427.

hele geschiedenis van de 20ste eeuw, de exploitatie van de holocaust inbegrepen, het resultaat was van een „Joods Wereldcomplot”.³⁶

Hoewel deze verschillende standpunten resulteerden in een breuk, waarbij Hertog Jan koos voor een sterker beklemtonen van de nationaal-socialistische oriëntering, bleek die breuk toch maar tijdelijk (van 1980 tot 1984). De afgescheurde tak had intussen een Jonge Wacht opgericht — met jeugdige aanhang die uiteraard niet bestond uit oud-Oostfronters — „die zich zoals andere Vlaams-nationale jongerenbewegingen oriënteerde naar de Franse Nouvelle Droite, waarbij — in 1980 — het accent verschoof naar anti-communisme en racisme en de Vlaamse zaak pas op de tweede plaats kwam”.³⁷

Dat er zo vlug een einde kwam aan de organisatorische breuk wordt door de auteur niet verklaard. Nochtans lijkt me die vraag essentieel. Ik denk dat de snelle verzoening tussen het Sint-Maartensfonds en Hertog Jan gecombineerd met de constatering dat de racistische nieuw-rechtse strekking in *Periodiek Contact* na de heraansluiting zelfs sterker werd, een aanwijzing vormt voor de stelling dat het verschil in opstelling dat leidde tot de scheuring, vooral een kwestie was van strategie, en niet — of veel minder — van ideologische aard, wat door Goedbloed wordt verondersteld. Eens het Vlaams Blok met een uitgesproken rechts-radicaal standpunt de brede publieke opinie bleek aan te spreken, was er nog weinig reden om de nationaal-socialistische opvattingen uit voorzichtigheid in de schaduw te laten. Niet verwonderlijk dat de leiders van de Hertog Jan ook de promotoren werden van het Brabantse Vlaams Blok.³⁸

3. Het rechts-radicalisme vlaams-nationalisme in opmars

Het was via deze partij dat de rechts-radicaliteit een nieuwe adem en een nieuw gezicht kreeg dat het brede publiek ging aanspreken, meer als een perspectief voor de toekomst dan als een nostalgisch bewijs van het gelijk van het fascistische vlaams-nationalisme in het verleden. Die ommekeer naar de toekomst werd vooral gerealiseerd doordat een jongere generatie intellectuelen de oude rechtse nationalist die het Vlaams Blok in 1978 hadden opgericht bijsporg en een verbinding tot stand wist te brengen tussen de oude rechts-radicaliteit vlaams-nationalistische traditie en het nieuw-rechtse ideeëngoed. Het electorale succes van rechts-radicaliteit partijen in Europa en van het Vlaams Blok bij ons — vooral in de parlementsverkiezingen van 24 november 1991 — heeft heel wat journalisten, sociale wetenschappers en historici in de pen doen

36. Fred GOEDBLOED, *o.c.*, p. 431.

37. Fred GOEDBLOED, *o.c.*, p. 437.

38. Fred GOEDBLOED, *o.c.*, p. 445.

klimmen. Het resultaat is een hele oegst studies waarin enerzijds heel wat aandacht wordt besteed aan de historische achtergrond en aan de continuïteit met het vooroorlogse fascistische vlaams-nationalisme, anderzijds gezocht wordt naar verklaringen voor de brede electorale weerklank die deze bewegingen — inclusief het Vlaams Blok — krijgen in de publieke opinie.³⁹ De daaraan gewijde studies zijn ofwel geschreven met een op de eerste plaats wetenschappelijke oogmerk ofwel met een meer politieke bedoeling die vooral wil waarschuwen tegen „het oprukkend rechts extremisme”. Hoewel niet op de eerste plaats als wetenschap bedoeld mag de meer geëngageerde literatuur toch niet als waardeloos worden terzijde geschoven. Vaak kan men in publikaties van deze strekking heel wat realia vinden die nergens anders worden vermeld en die dus bruikbaar materiaal zijn voor meer wetenschappelijk werk. Soms lopen trouwens de twee benaderingen door mekaar, vooral in verzamelwerken waar de bijdragen altijd van ongelijke waarde zijn.

De onderzoekstraditie inzake naoorlogse rechts-radicalen groepen in België is op wetenschappelijke wijze begonnen in de jaren zeventig met de publikaties in de CRISP-dossiers, vooral van de al gesignaleerde bijdragen van Etienne VERHOEYEN.⁴⁰ Ze kreeg een goede tien jaar geleden een aanvulling vanuit het „investigation journalism”, toen de publieke belangstelling voor de activiteiten van het rechts-radicalisme werd gewekt door de processen tegen VMO en het Front de la Jeunesse en door indicaties over extreem-rechtse infiltraties in kringen van de staatsveiligheid, politiediensten en gevestigde politieke partijen. Bij de eerste publikaties van vooral Walter de Bock c.s. en nog meer bij een volgende reeks van Hugo Gijssels, Jos van der Velpen, e.a., fronsten vele „weldenkenden” de wenkbrauwen en beschouwden het merendeel van de onthullingen als linkse hersenspinsels.⁴¹ Maar na de affaire rond de Westland New Post, de aanslagen van de CCC en de moordpartijen van de „Bende van Nij-

39. Voor een verklaring van de electorale verschuivingen verwijzen we hier enkel naar de studies verschenen in H. de SCHAMPHELEIRE en Y THANASSEKOS, *Extreem-rechts in West-Europa*, Brussel (VUBpress), 1991, onder de hoofding „verkiezingssociologie van extreem-rechts”, p. 39-146. Ze werden geschreven door Jean Vanlaer (ULB), Dieter Roth (Heidelberg), Pascale Perrineau (Parijs en Tours), Frank Thevissen (VUB), Lieven de Winter (UCL) en Marc Swyngedouw (KU Leuven). Zie van deze laatste ook: „Het Vlaams Blok. 1980-1991: opkomst, groei en doorbraak”, in: *Herfsttij...*, p. 83-104.

40. Zie behalve de onder noot 24 genoemde titels ook nog: „Nouvelles formes der tendances d'extrême droite en Belgique”, in: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, 1962, nrs. 141, 142, 143.

41. Het gaat om een reeks boeken uitgegeven door de links-georiënteerde uitgeverijen Kritik (Leuven) en Epo (Antwerpen) zoals: Walter DE BOCK e.a. *Extreem-rechts en de staat* (1981); Walter DE BOCK, *De mooiste jaren van een generatie. De Nieuwe Orde in België voor, tijdens en na WO II* (1982); Hugo GIJSSELS e.a. *De Barbaren. Migranten en racisme in de Belgische politiek* (1988); Hugo GIJSSELS en Jos VAN DER VELPEN, *Het Vlaams Blok. 1938-1988. Het verdriet van Vlaanderen* (1989); Hugo GIJSSELS, *De Bende & C°. 20 jaar destabilisering in België* (1990); Hugo GIJSSELS, *Netwerk Gladjo*, (1991). Daarnaast verschenen ook geregeld producten van „investigation journalism” in bladen als *Humo*, *Knack* en *De Morgen*.

vel", de beroering rond het Gladio-netwerk, met de parlementaire onderzoekscommissies terzake, is het minste wat men kan zeggen dat er nog veel onopgehelderd blijft en er misschien toch „iets" meer geweest is dan enkel een verhitte linkse verbeelding.

„To offer a summary judgement about the precise significance of these various shady activities" lijkt moeilijk, zo oordeelde de Londense socioloog Christopher T. HUSBANDS in een recent boek over *The extreme Right in Europe and the USA*.⁴² Hij signaleerde dat de meer optimistisch gestemde commentatoren de band die er zou bestaan tussen de infiltratie- en spionageactiviteiten en de openlijke rechts-radicalen groepen, hetzij ontkennen, hetzij onbelangrijk achten, maar dat anderzijds „the more *engagé* assessments do worry about the health of polity where such events seem to happen with disturbing frequency".⁴³ Als voorzichtige wetenschapper laat ik hier verder de schemerzone van de infiltratie in het staatsapparaat buiten beschouwing om me te beperken tot het duidelijke rechts-radicalen vlaams-nationalisme van vooral het Vlaams Blok.

Daarover handelen twee werken uit 1992 van geëngageerde linkse auteurs — GIJSELS en VAN DER VELPEN —, die ook vroeger al onderzoeksjournalistiek bedreven en nu elk een boek schreven respectievelijk over het Vlaams Blok en over Extreem-rechts in Europa.⁴⁴ Hoewel de auteurs hun afkeer voor het rechts-radicalisme niet verbergen, kan men beide publikaties niet zonder meer terzijde leggen. Van der Velpen lijkt voor wat ons interesseert het meest betrouwbaar: hij heeft het éne hoofdstuk dat expliciet aan het Vlaams Blok is gewijd, gesteund op uit rechts-radicalen vlaams-nationalistische hoek afkomstige bronnen waarnaar hij keurig in noot verwijst, en probeert ook een samenhangend beeld te geven van de Vlaams Blok-ideologie, al wordt dat dan weer overschaduwed door zijn PVDA-achtige globale analyses. Gijssels heeft heel wat literatuur verwerkt, zodat zijn boek een soort algemeen compendium vormt

42. Christopher T. HUSBANDS, „Belgium: Flemish Legions on the March", in: Paul HAINSWORTH (ed.), *The extreme Right in Europe and the USA*, London (Pinter Publishers) 1992, p. 126-150. Deze bijdrage bestaat uit drie delen waarin achtereenvolgens worden behandeld: de suggestie van linkse journalisten dat er in België sprake was van infiltratie door een extreem-rechtse samenzwering van veiligheidsdiensten, politie, rijkswacht en leger, een overzicht van extreem-rechtse groeperingen sinds de Tweede Wereldoorlog (vooral gebaseerd op CRISP-artikels) en op de door linkse publicisten sinds de jaren tachtig daarover geschreven boeken), en een analyse van het Vlaams Blok met aandacht voor zijn evolutie, programma, organisatiestructuur, aanhang, contacten met buitenlandse extreem-rechtse groepen en de impact van de taalfactor op zijn succes. Ik had de gelegenheid commentaar te geven bij een eerdere versie van de tekst en constateer dat de auteur, o.m. in zijn besluit waar hij een algemene evolutielijn aangeeft, met nut gebruik heeft gemaakt van mijn opmerkingen.

43. C.T. HUSBANDS, *o.c.*, p. 129.

44. Hugo GIJSELS, *Het Vlaams Blok*, Leuven (kritak) 1992, 308 p.; Jos VAN DER VELPEN, *Daar komen ze aangemarcheerd. Extreem-rechts in Europa*, Antwerpen (Epo) 1992, 245 p.

(met zelfs een „vijftig pagina's tellend „Wie is Wie" in het Vlaams Blok) dat als gegevensbank wel bruikbaar is, maar niet erg diep graaft — een echte analyse van het fenomeen Vlaams Blok ontbreekt — en er ook niet in slaagt de Vlaams Blok-ideologie te synthetiseren (ze is verdeeld over 26 alfabetisch gerangschikte en intern niet consistente trefwoorden-hoofdstukjes).⁴⁵

Hoewel beide boeken voor het meer historische gedeelte de vergelijking met het zestien jaar ouder pionierswerk van Verhoeyen niet kunnen doorstaan, laten ze ons toch toe — mits kritisch gebruik — bijkomende aanwijzingen te vinden voor een nauwkeuriger schetsen van de hoofdlijnen in de rechts-radicalen vlaams-nationale traditie. In mijn eigen bijdrage tot *Herfsttij van de 20ste eeuw* liet ik het belang zien van de intelligentsia voor de continuering of bijsturing van een politieke ideologie doorheen de tijd, door specifiek de rol van de katholieke studentenelites in de ideologische oriëntering van de Vlaamse Beweging sinds de jaren twintig onder de loupe te nemen.⁴⁶ Ik kwam tot de conclusie dat kleine generatie-eenheden van intellectuelen, generatie na generatie de politieke ontwikkeling sterk hebben beïnvloed, en gaf daaraan ook een concrete invulling voor elke periode sinds de Eerste Wereldoorlog. Voor de jaren zestig en zeventig stelde ik dat als reactie op de verlinking die toen de hoofdmoot van de Leuvense studenten er toe bracht de Vlaamse Beweging los te laten, een deel van een jongere studentengeneratie een „tegenstroom" in beweging zette die uitdrukkelijk de rechts-radicalen traditie in het vlaams-nationalisme wilde continueren en tot vandaag in de Nationalistische Studentenvereniging (NSV) een vormingsmidden en mobilisatiekanaal heeft gevonden van waaruit die traditie een tweede adem heeft gekregen.

Deze eerdere analyse kunnen we nu verfijnen door uit de boeken van Gijssels en Van der Velpen een summier groepsprofiel van de Vlaams Blok-parlementariërs te distilleren. In de voorgeschiedenis van het Vlaams-Blok zien we in de jaren vijftig vooral Karel Dillen (° 1925) naar voren komen, die als 26-jarige vlaams-nationalist in 1951 deelnam aan het stichtingscongres van de neo-fascistische Mouvement Social Européen te Malmö en in hetzelfde jaar een boek vertaalde van de Franse fascist Maurice Bardèche waarin de systematische jodenuitroeijing in het Derde Rijk werd ontkend. Vijf jaar later richtte hij de

45. Behalve een hoofdstuk over het Vlaams Blok bevat het boek van Van der Velpen hoofdstukken over extreem-rechts in Frankrijk, in Duitsland en — in één hoofdstuk samengebracht — in de Baltische landen, Kroatië, Oostentijk, Italië en het Europees Parlement. In een slothoofdstuk getiteld „Een andere Muur" schetst hij een beeld van Europese initiatieven en extreem-rechtse argumentaties die de toevloed van migranten willen inperken. Gijssels' 135 bladzijden gewijd aan de ideologische opstelling van het Vlaams Blok bevat hoofdstukjes gaande van „Amnestie" over o.m. „Europa", „Gezin", „Homo's", „Internationale contacten", „kerk", „Nationalisme", „Racisme", „Vakbonden" en „Vrouwen" tot „Zwangerschapsonderbreking".

46. Louis VOS, „De politieke kleur van jonge generaties. Vlaams-nationalisme, Nieuwe Orde en extreem-rechts", in: *Herfsttij...*, p. 15-46.

vereniging WERE DI met haar tijdschrift *Dietsland-Europa* op, dat het vlaams-nationalisme zoveel mogelijk in rechts-radicalen richting moest drijven en waarvan de Grondslagen uit 1973 — drie jaar nadat Dillen de voor hem te linkse Volksunie verlaten had — veel overeenkomst vertoonden met de Grondbeginselen van het Vlaams Blok uit 1978.⁴⁷

In de jaren zestig-zeventig kwam Roeland Raes (°1934) in WERE DI en *Dietsland-Europa* sterker naar voren als rechts-radicaal propagandist van de denkbeelden van Franse nouvelle-droite ideoloog Alain de Benoist en verspreider van diens blad *Nouvelle Ecole* in Vlaanderen.⁴⁸ Hij werd daarin bijgestaan door zijn generatiegenoot Luc Pauwels, die vanaf 1965 het tijdschrift *De Anderen* uitgaf en in 1967 samen met Raes mede-oprichter was van het Actiecentrum Delta, een groep die volgens Etienne Verhoeyen „peut être considéré comme un des représentants les plus authentiques en Flandre de la „nouvelle droite”. Haar programma werd gekenmerkt door „une opposition totale aussi bien au régime qu’à la droite réactionnaire et au communisme. C’est le courant qu’on a souvent appelé „national-révolutionnaire” et qu’on pourrait rapprocher de ce que certains politicologues considèrent comme le „fascisme de gauche”.⁴⁹ Eind jaren zestig hield *De Anderen* op te verschijnen. In 1976 kwam Vermeulen opnieuw op de voorgrond toen hij WERE DI verliet en de nieuwe actie-groep Voorpost oprichtte. Hij was ook de stichter van de pro-Zuidafrikaanse vereniging Protea.

Zowel Dillen, Raes als Vermeulen steunden in de jaren zestig en zeventig de paramilitaire Vlaamse Militantenorde die een „extremistische draaischijf” werd. Het was in die formatie dat een tweede generatie Vlaams Blok-parlementariërs haar rechts-radicalen sporen verdiende, o.m. Wim Verreycken (°1943), Francis van den Eynde (°1947), Xavier Buisseret (°1949), Roeland Vanwalleghem (°1949) en Luk van Nieuwenhuyzen (°1952). Een derde generatie in de parlementariërs-groep van het Blok kreeg een eerste rechts-radicalen Vlaams-nationale vorming in het sinds 1961 opgerichte Vlaams Nationalistisch Jeugdverbond (VNJ), of evolueerde naar rechts uit reactie tegen het tot in de tweede helft van de jaren zeventig nog overwegend linkse klimaat — een nasleep van '68 — aan de Vlaamse universiteiten.⁵⁰ Tot die groep behoren

47. GIJSELS, o.c. p. 243 e.v.; VAN DER VELPEN o.c., p. 104 e.v. Een door de historicus Pieter Jan VERSTRAETE aan Karel Dillen gewijde biografie, is wel (pas) verschenen, maar op een naar mijn aanvoelen niet toevallige wijze „uitverkocht” c.q. nergens meer te krijgen. Slechts een paar bibliotheken, o.m. de Kortrijkse stadsbibliotheek waar Verstraete zelf werkzaam is, hebben een exemplaar in hun boekenbezit.

48. Etienne VERHOEYEN „L’ extrême droite en Belgique”, in: *Courrier Hebdomadaire du Crisp*, 7 mars 1975, N° 675-676, p. 33.

49. Etienne VERHOEYEN, *ibid.* p. 38.

50. Louis VOS, „De politieke kleur...”, in: *Herfsttij...*, p. 39-41.

John Spinnewyn (°1953) — die tegelijk ook in het spoor van broers en vader actief was in VMO — Frans Wymeersch (°1953), Filip de Man (°1955) en Gerolf Annemans (°1958).

Deze laatste was een brugfiguur⁵¹ naar de volgende generatie die geboren werd in de jaren zestig, in haar scholierentijd al dan niet lid was van het Nationalistisch Jongstudentenverbond (NJSV) of het in 1971 van het VNJ afgescheurde Algemeen Vlaams-Nationaal Jeugdverbond (AVNJ) en daarna gevormd werd in het Nationalistisch Studentenverbond (NSV). Het gaat hier om de generatie van Filip Dewinter (°1962) en Frank Van Hecke (beide uit de Westvlaamse NJSV), Joris van Hauthem (°1963), Karim van Overmeire (°1964) en Marijke Dillen (°1960). Van de 12 in 1991 verkozen kamerleden voor het Vlaams Blok kwamen er 5 rechtstreeks uit het NSV. Het NSV werd in 1976 eerst in Antwerpen opgericht, daarna ook een andere universiteiten, en stelde zich open voor de nieuw-rechtse ideeën uit Frankrijk.⁵²

Die werden vanaf 1978 vooral verspreid door het luxueuze studietijdschrift *Teksten, Kommentaren en Studies*, dat onder het hoofdredacteurschap van Luc Vermeulen vanaf 1978 door Deltapers in samenwerking met G.R.E.C.E. (Groupement de Recherches et d'Études pour la Civilisation Européenne) wordt uitgegeven.⁵³ Het tijdschrift — dat vandaag nog steeds verschijnt — heeft er ongetwijfeld sterk toe bijgedragen dat deze jonge NSV-Vlaams Blok-generatie, streeft naar een osmose van de nieuw-rechtse denkbeelden van fundamentele ongelijkheid tussen mensen en de antibelgische antidemocratische vlaams-nationalistische traditie. Vele waarnemers hebben erop gewezen dat hoewel enerzijds al van bij de oprichting van het Vlaams Blok een anti-vreemdelingenpassage in de Grondslagen was opgenomen, dat thema vanaf 1984 precies door de generatie van Dewinter sterk op de voorgrond is gebracht.

De vier nog niet vermelde Vlaams Blok-parlementariërs passen niet helemaal in dit generatiestramien. Het zijn Walter Peeters (°1925), leeftijdsgenoot van

51. „Eigenlijk was ik in mijn studententijd al een NSV-er met een KVHV-pet op...” zo stelde Annemans in *Dietsland-Europa* van 1985, geciteerd door Hugo Gijssels, *Het Vlaams Blok*, p. 247.

52. Jos VAN DER VELPEN, *Daar komen ze...*, p. 128 e.v. Ook interessante gegevens hierover in de *Knack*-serie „Het zwarte Europa. De opmars van extreem rechts. Wie is wie in rechts Vlaanderen?” — in *Knack*, 3-9 juni 1992, met bijdragen van Peter Renard, Frank de Moor en Philippe Brewaeys. Verhelderend is ook het artikel van Walter PAULI „Mannen met muisgrijze matrozepetten. De universitaire scholing van het Vlaams Blok”, in het Leuvense studentenblad *Veto*, 2 december 1991, p. 2.

53. Over G.R.E.C.E. is een goede samenvatting: Marie Louise CHRISTADLER, „Die „Nouvelle Droite” in Frankreich”, in: I. FETSCHER (hresg.), *Neokonservative und „Neue Rechte”*. *Der Angriff gegen Sozialstaat und liberale Demokratie in den Vereinigten Staaten, Westeuropa und der Bundesrepublik*, München, 1983, p. 163-215. Over de mensen achter *Teksten, Kommentaren en Studies* en over hun opvattingen, zie Etienne VERHOEYEN, „L'extrême droite en Belgique”, in: *Courrier Hebdomadaire du Crisp*, mars 1975, n° 675-676, p. 38-41. Totnogtoe bestaat er nog geen wetenschappelijke studie over het blad zelf.

Karel Dillen en al rechts-radicaal vlaams-nationalist „van in de catacomben-tijd”, Jan Cauberghe (° 1930), tot 1989 nog VU-gemeenteraadslid in Beringen, Roger Bosman (° 1928), gepensioneerd radioloog uit Mechelen en propagandist van Pro Vita, die omwille van het antiabortusstandpunt van het Vlaams Blok naar die partij kwam, net zoals oud-Kajotter en later VU-lid Isidoor Beulens (° 1936).⁵⁴

Wat de ideologische oriëntering van het Vlaams Blok betreft, concludeerde Rudi VAN DOORSELAER in *Herfsttij van de 20ste eeuw* dat er zowel continuïteit was met de jaren dertig als vernieuwing: het ideologische vertoog van het oude politiek vlaams-nationalisme bleef bij een groep militanten voortbestaan, maar werd tegelijk door een jongere generatie ook vernieuwd en aangevuld, zodat het beter aansloot bij de aspiraties van bepaalde bevolkingsgroepen in de jaren negentig.⁵⁵ Wij kunnen dit nu verder precizeren. Wij menen dat het huidige rechts-radicalisme uit twee bronnen wordt gevoed. Enerzijds de fascistoïde traditie van het voor-oorlogse anti-belgische nationalisme, dat zelf zowel anti-belgisch als antidemocratisch was en zorgt voor het populistische imago naar buiten, anderzijds het maatschappijbeeld van de Franse „nouvelle droite”, dat vooral voor de intellectuele kaders van de partij als zgn. „metapolitiek” referentiepunt dient voor een globale „Weltanschauung”.

De fascistoïde traditie heeft in sterke mate bijgedragen tot het overleven c.q. herleven van het politiek vlaams-nationalisme, en het doen voortbestaan van een met dit nationalisme verbonden rechts-radicalisme. Aanvankelijk was dit rechts-radicalisme gericht op het verleden: het grote gelijk van de „idealistische” collaboratie bewijzen of toch tenminste het grote ongelijk van de naoorlogse „repressie”. Vooral het anti-repressiebeeld van de „Vlaamse idealisten die onrechtvaardig door België werden behandeld”, heeft succes gehad, en zich genesteld in het collectieve geheugen van vele Vlamingen. Ondanks een tijdelijk sterker worden van een progressief en democratisch vlaams-nationalisme en de echte verlinking van de '68-generatie, die het vlaams-nationalisme achter zich liet, is het rechts-radicalisme sterk genoeg geweest om te blijven bestaan, sterker nog, is het erin geslaagd zich ideologisch om te buigen van een naar het verleden gekeerde tot een toekomstgerichte ideologie. In een veranderd tijds-klimaat, waarvoor een verklaring buiten het bestek van dit artikel valt, werd zo een gunstige voedingsbodem gecreëerd voor het opnieuw ontkiemen bij een jongere generatie van een anti-democratisch integraal-nationalisme van eigen signatuur.⁵⁶

54. Jos GIJSELS, *Het Vlaams Blok*, p. 261, 272 en 273.

55. Rudi VAN DOORSELAER, „Is het dezelfde ziekte en bestaat er een diagnose? Extreem-rechts in Vlaanderen in historisch perspectief”, in: *Herfsttij...*, p. 131-144.

56. Zie in dit verband de beschouwingen van Koen RAES, „De strijd om de wij-identiteiten en de culturele achtergronden van het rechts appel”; in: *Herfsttij...*, p. 105-129.

De tweede bron is de Franse *nouvelle-droite*, die naar wij vermoeden vooral via het tijdschrift *Teksten, commentaren en Studies* de jonge leidende elite van het Vlaams Blok heeft beïnvloed, en hun een oriëntatiepunt heeft geboden voor een globale maatschappijkritiek. De nieuwe-rechtse visie van Alain de Benoist die in dit blad wordt gepropageerd, heeft de pretentie een moderne op wetenschap steunende levensbeschouwing c.q. maatschappijvisie te zijn. Ze verwert principieel de ideeën van 1789, „de as egalitarisme-individualisme-universalisme” zoals de Benoist het formuleert.⁵⁷ Ze verwert ook het bestaan van een universele menselijke natuur, het humanistische geloof in de menselijke persoon en dus ook het bestaan van universele rechten van de mens. Ze wijst evengoed het liberalisme af, dat vertrekkend van de individuele gelijkheid in rechte van alle mensen, de ontplooiing van het individu nastreeft, als alle vormen van christendom of marxisme waarin de sociale solidariteit van mensen sterker op de voorgrond komt. En ze huldigt het onderscheid tussen kwaliteitsmensen die een broederlijke elite moeten vormen tegenover de meerderheid van de massamensen, bij wie het persoon-zijn onbelangrijk is, omdat het wordt vermalen door de voortschrijdende technisch-economische homogenisering.

Hoewel de theoretici van „nieuw-rechts” zich uitdrukkelijk willen stellen boven elke concrete politieke partij is het duidelijk dat een aantal uitgangspunten, zoals de verwerping van de principiële gelijkheid tussen mensen en van de liberale democratie, als vanzelf kunnen worden vervlochten met integraal-nationalisme, door bv. het beklemtonen van de afstamming als criterium voor wie wel en wie niet mag behoren tot de volksgemeenschap en het voortdurend discrediteren van democratische politici en parlementaire instellingen. Hoewel de ideologie van het Vlaams Blok natuurlijk geen directe afspiegeling vormt van de nieuw-rechtse meta-politiek, en het meer traditionele rechts-radicalisme er zeker in overweegt, hebben we toch de indruk dat precies de jonge kaders zich door deze nieuwe levensbeschouwing laten inspireren, en bv. ook de auteurs van de nieuwe revisionistische — of preciezer negationistische — literatuur die wordt geproduceerd door de groep van het zgn. Vrij Historisch Onderzoek.⁵⁸ De exacte invloed van de nieuw-rechtse stroming op het vlaams-nationalisme afwegen is vooralsnog door een tekort aan wetenschappelijk onderzoek niet mogelijk.

57. „Naar nieuwe convergentiepunten. Vragen aan Alain de Benoist”, in: *Teksten, commentaren en studies*, 8 (oktober 1987) 48, p. 3-14.

58. Hugo GIJSELS, *Het Vlaams Blok*, p. 216-228.

Besluit

Laat ons als besluit van dit artikel even stilstaan bij de grote etappes in de groei van het rechts-radicalisme vlaams-nationalisme, en daarbij de rode draad volgen van een meer inclusieve en democratische oriëntering naar een exclusieve en anti-democratische. Het Belgische nationaliteitsbesef van de 19de eeuw was eerder inclusief en democratisch, omdat de identiteit niet gebaseerd was op een duidelijk etnisch criterium als taal, maar eerder op vage elementen als een gemeenschappelijke traditie en cultuur. Wie tot het Belgische volk wilde behoren, moest zich wel aan die tradities aanpassen, maar dat was mogelijk zonder een al te grote inspanning. De vlaams-nationale identiteit die in het laatste kwart van de 19de eeuw vorm kreeg, tot 1914 nog als een modaliteit van de Belgische, legde automatisch sterker de klemtoon op de taal als belangrijkste symbool van het wel of niet behoren tot het Vlaamse volk. Ze was daarom meer exclusief dan de Belgische, al liet ze nog een opening. Zgn. „franstalige geografische Vlamingen” die „de taal van het volk” gingen spreken, konden geruisloos worden opgenomen als volksgenoten.

Pas in de jaren twintig en dertig werd het vlaams-nationalisme — dat nu een volwaardig nationaal besef was geworden — meer exclusief, etnocentrisch en zelfs racistisch. De toetssteen voor het al dan niet behoren tot het Vlaamse volk was niet meer uitsluitend de taal of de cultuur, maar werd voor sommigen vooral de afstamming. Het onderscheid „volkseigen” tegenover „volksvreemd” werd scherper, en het vlaams-nationalisme keerde zich tegen alle „volksvreemde” elementen, zoals Joden en Walen. Een dergelijk integraal-nationalisme, dat niet genealogische-volksgenoten absoluut uitsluit, is per definitie anti-democratisch. Het bood een gedroomde voedingsbodem voor nationaal-socialisme en andere vormen van nieuwe orde in de jaren dertig en tijdens de Tweede Wereldoorlog, en bleef nadien — onderhuids — voortbestaan in de Vlaamse samenleving.

De Volksunie wilde zich van bij haar ontstaan als democratische partij profileren, maar bleef tegelijk de solidariteit met de „door de repressie getroffen” vlaams-nationalisten handhaven, en pleitte zelfs voor het recht op amnestie. Zo hielp ze de fascistoïde traditie in het vlaams-nationalisme continueren, een lijn die opnieuw wind in de zeilen had gekregen na de oorlog door de verontschuldiging (eerst) en de verdediging (weldra) van de collaboratie, die veel sterker dan elders in Europa in Vlaanderen de collectieve herinnering aan de Tweede Wereldoorlog is gaan verkleuren. Hoewel de officiële politieke lijn van de Volksunie democratisch was, nam ook zij die verdediging van de collaboratie over. Ze bleef trouwens ook een etnisch-nationale partij, die de taal als toetssteen voor het behoren tot de volksgemeenschap hanteerde, en die als zodanig exclusief was, zoals de slogan „Walen Buiten” en het uitsluiten van Franstaligen uit Leuven aantoonde. Die fundamentele dubbelzinnigheid van tegelijk het meeslepen van de fascistische erfenis en anderzijds het meespelen

in het democratische spel bleef in de jaren zestig en zeventig bestaan, tot vanaf 1978 de rechts-radicalen met een eigen partij begonnen, die eerst vooral op de fascistoïde anti-belgische traditie dreef en later werd bevrucht door nieuw-rechts.

Rechts-radicalen vlaams-nationalisten huldigen vandaag opnieuw een exclusief etnisch integraal-nationalisme dat de afstamming als enig criterium voor „volksgeenootschap” beschouwt, en daarin verder gaat — of ten minste even ver — als het „völkische” vlaams-nationalisme van voor en tijdens de oorlog. Zoals een sinds generaties in Vlaanderen levende Nederlandssprekende jood toen niet kon behoren tot het Vlaamse volk — hoe „geassimileerd” hij ook was —, zo kan vandaag voor een rechts-radicaal Vlaams-nationalist geen moslim — hoe „aangepast” hij ook is — deel uitmaken van het „eigen volk”. Dit racistisch exclusivisme is geen toevallig verschijnsel, het is de kern zelf van een extreem doorgedreven etnisch nationalisme, en het wordt voor sommigen extra gelegitimeerd door het Nietzscheaanse „nieuwe heidendom” van de „nouvelle-droite”-ideologen.

Naamsevest 162
3000 Leuven